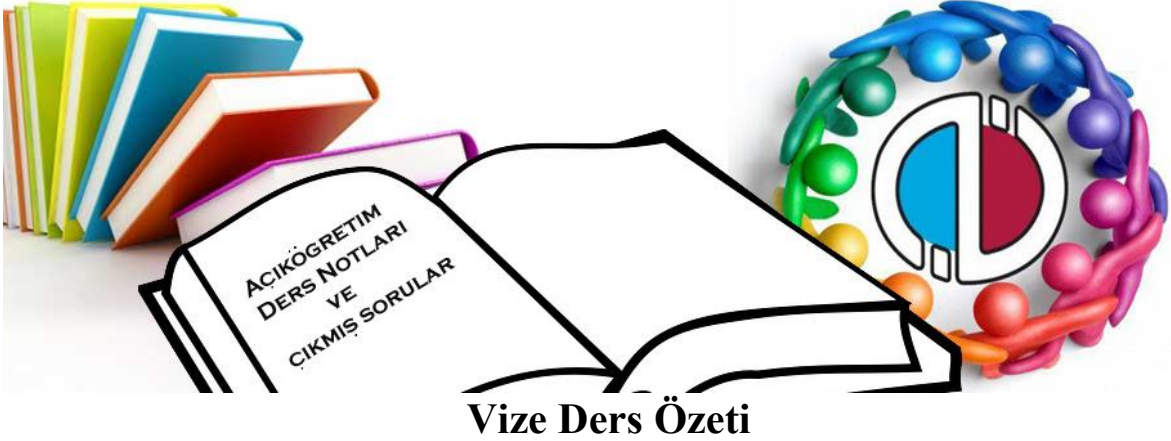

DİL FELSEFESİ

ÜNİTE :1 DİL FELSEFESİNE GİRİŞ

DİL FELSEFESİ NEDİR?

Dil felsefesini: dil üzerine felsefi soruların tartışıldığı bir alan olarak tanımlayabiliriz. Dil felsefesi en geniş anlamda tüm diller arasında **ortak olanı** araştırır.

Kısaca dil felsefesi dilin yapısı / terim ve tümcelerın anlamları / dilin dünya ve insan düşüncesi ile ilişkisi / dil kullanımı ve iletişim/ üzerine felsefi soruların tartışıldığı bir alandır

- ✓ **Kant'a** göre özne/yüklem biçimi insan düşüncesinin temelini oluşturur.
- ✓ **John Locke**, sözcüklerin anlamı ile düşünme ve iletişim kurma arasındaki ilişkiyle ilgili kimilerine göre felsefe tarihinde **ilk dil kuramını** geliştiren filozof olmuştur.
- ✓ **John Stuart Mill**, günümüz dil felsefesinde temel bir konumu olan “**gönderme**” ile “**anlam**” arasındaki ayrımın ilk tohumlarını atmıştır.
- ✓ **Ferdinand Saussure'nin** dil üzerine yapmış olduğu çalışmalar hem dil biliminde çok etkili olmuş hem de **göstergebilimin (semiyotik)** ve **yapısalcılığın (structuralism)** gelişimine öncülük etmiştir.
- ✓ Ancak günümüzde “dil felsefesi” olarak anılan alanın gelişimi ancak yirminci yüzyılın başında özellikle **Gottlob Frege** ve **Bertrand Russell'in** çalışmalarıyla başlar.

Günümüzde **epistemoloji, ontoloji, zihin felsefesi, mantık felsefesi ve bilim felsefesi** gibi temel alanlarda dil felsefesi geleneğinde gelişmiş olan görüşler ve bu geleneğin yarattığı felsefe dili ağırlığını korumaya devam etmektedir.

Analitik felsefe geleneği içinde dil felsefesi 70'li ve 80'li yıllarda üzerine en çok eser verilen

alanların başlarında geliyordu.

Kıta felsefesi geleneği içinde de adına genelde “dil felsefesi” denmese bile dile yönelik felsefi soruların tartışıldığı özellikle, **semiyotik**, **yapısalcılık**, **yapısöküm** gibi kuramsal çalışmalar hala ağırlığını hissettirmektedir.

DİL FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

- 1.terim
- 2.özne ve yüklem
- 3.anlam
- 4.kavram
- 5.gönderme
- 6.içlem ve kaplam
- 7.bağlam
- 8.doğruluk değeri.

1.Terim

- **Tümce:**sözcük ve sözcüklerin bir araya gelmesinden oluşur.

Örneği: önümdeki masa ahşaptan yapılmış tümcesi de dört ayrı sözcükten oluşur.

Çoğu felsefeciyeye göre bu tümce iki parçadan oluşur:

- 1.önümdeki masa tümcenin öznesi iken,
2. ahşaptan yapılmış tümcenin yüklemidir.

- **Terim:** Hem tümceleri hem de tümcelerin mantıksal parçalarını kapsayan dilsel yapılarıdır.
- **Tekil terim:** Tek bir nesneye gönderme yapma işlevi olan terimlere denir

Diğer yandan tüm **yüklemler ve tüm tümceler** de terim kategorisine girer.

Kısaca terim bir ya da birkaç sözcükten oluşan, tam bir tümce ya da bir tümcenin mantıksal bir parçası olan dilsel bir yapıdır.

2.Özne ve Yüklem

- ✓ **Kant**'in etkisiyle felsefi terminolojiye yerleşmiş olan özne/yüklem ayrımı,özellikle sentak alanında çok temel bir rol oynar.Almanca'da “**Praedikat**” olarak dile getirdiği ve “**yüklem**” olarak çevirdiğimiz terim, bazen bir tümcenin sentaktik bir parçasını dile getirirken bazı durumlarda da bir nesneye yüklenen niteliği ya da özelliği kast eder.
- ✓ **Gottlob Frege** Bu çift anlamlılığı ortadan kaldırmak için yüklemi bir tümcenin sentaktik bir parçası olan bir terim olarak kabul eder.

Yüklem: en yaygın olarak tanımı şöyledir: “bir tümceden özne konumundaki terimi çıkardığımızda tümcenin geriye kalan bölümü o tümcenin yüklemidir”

Basit özne/yüklem formundaki tümcelerde yüklemın işlevi öznenin gönderme yaptığı nesneye bir özellik ya da nitelik yüklemektir

Bu gömlek yeşildir tümcesindeki “x yeşildir” türü yüklemelere **tek boşluklu yüklemeler**” deniyor. Bunun nedeni yüklemın tek bir özneye uygulanıyor olmasıdır

Ahmet Ayşe’den uzundur tümcesinin yüklemi bir nesneye nitelik yüklemek yerine iki nesne arasında bir ilişki kurar. Bu tümcenin içindeki özel adları çıkardığımızda geriye kalan “x y’den uzundur” şeklinde ifade edebileceğimiz terim bu tümcenin yüklemi işlevini görüyor .Bu tür yüklemelere de **“çift boşluklu yüklemeler”** diyoruz.

Niceleyiciler de yüklem olarak kabul edilir. Ancak nesneye değil bir kavrama, bir özelliğe, ya da bir niteliğe yüklenirler.

Örneğin “ejderha yoktur” tümcesinde yer alan “**yoktur**” yüklemi bir hayvana değil bir kavrama (ejderha kavramına) yükleme yapıp bu kavramın boş olduğunu, yani hiçbir nesneye doğru olarak yüklenemeyeceğini ifade eder. Bu tür yüklemelere de **“ikinci dereceden yüklem”** denir.

Özne özne de bir dile ait ve harf veya karakterlerden oluşan sentaktik bir unsurdur. Buna bazıları **“sentaktik özne”** der

Örneğin “Ahmet çok çalışıyor” tümcesinin öznesi Ahmet’in kendisi değil **“Ahmet”** adıdır.

Diğer yandan bir tümcenin hakkında olduğu şeye de (bu durumda Ahmet’in kendisine) genelde **“mantıksal özne”** ve Frege geleneğindeyse **“nesne”** adını veriyoruz.

Dil felsefesinin temel sorunlarından biri de özne ile yüklemi tümce içerisinde bir arada tutan şeyin ne olduğu konusudur.

Frege’ye göre yüklem:

Boşluklu	(doymamış)	bir terim iken,
Özne boşluksuz	(doymuş)	bir terimdir.

3.Anlam

Dil felsefesinin en temel kavramlarından biri de **anlam** kavramıdır.

Anlam: bir sözcüğü kavradığımızda kavranan şeye anlam denir.

Tek bir sözcükten yada sözcüklerden oluşan terimlerde bir anlam ifade ederler.

Tümcelerin anlamlarına günümüz felsefesinde **“önerme”** deniyor.

Tümcelerin anlamı olan önermeler dil felsefecileri açısından büyük önem taşır. bunun en önemli nedeni önermelerin aynı zamanda düşüncemizin en temel unsurları olmasıdır.

Anlam üzerine ikinci olarak şunu söyleyebiliriz: bir düşüncenin içeriği o düşüncüyü dile getiren bir tümcenin anlamı olan önermedir.

4.Kavram

Kavram :bilimde ve felsefede olduğu kadar, gündelik dilde de sıklıkla kullandığımız bir kavramdır.

- ✓ **Kant’ın** felsefesinde kavram ile nesne arasında yaptığı ayırım çok önemli bir yer tutar. Kant’ın etkisiyle günümüzde de baskın olan bir görüşe göre kavram bizim nesneleri düşünmemizi sağlayan ve hep “**En yaygın olarak kullanılan genel**” olan yapılardır. Kavram birçok nesnede örneklenebilecek türde genel bir şeydir.

Kavramın basitçe tanımı:bir dilin parçası olan bir sözcüğü,yada sözcüklerinbir araya gelmesiyle oluşan tümce gibi bir terimi kavradığınızda o kavranan “şey”bir anlamdır.yani

- halde bu görüşe göre şu sonuca varabiliriz: kavram aslında bir tür anlamdır.

“Masa”, “insan”, “gezegen”, “güneşin çevresinde dönen gök cisimleri” gibi tür adlarının anlamlarına kavram diyebiliriz.

Kavramlar hep tümeldir, tikel olamazlar. Kavramların tümel olma nitelikleri sayesinde dünyayı kategorilere ayırma işlevleri vardır

5.Gönderme

Dil felsefesinin üzerine en çok yoğunlaştığı diğer bir temel kavram da **gönderme** kavramıdır. İngilizce’deki “**reference**” teriminin karşılığı olarak dilimizde(**yönletim-yöneltilim-imleme**) terimleri kullanılmış olsa da, dil bilimciler tarafından kabul gören ve gündelik dilde de sıklıkla kullanılan “**gönderme**” terimi hem diğer seçeneklere göre daha kolay anlaşılabilir olması, hem de yeni türetilmelere açık bir terim olması nedeniyle bazı dil felsefecileri tarafından yeğlenir.

Örneğin “**Sokrates konuşmayı çok severdi**” tümcesindeki “**Sokrates**” adı ile Antik çağın büyük filozofu Sokrates arasında bir ilişki olmalıdır.

- İşte bu ilişkiye dil felsefesinde“**gönderme**” deniyor. “**Sokrates**” adı Sokrates’e gönderme yapıyor.
- Adın gönderme yaptığı nesneye de (bu durumda Sokrates) o adın **göndergesi** diyoruz.
- Eğer iki terim aynı nesneye gönderme yapıyorlar ise bu terimlere “**eşgöndermeli**”terimler diyeceğiz.

Örneğin:

en küçük asal sayı” terimi ve en küçük pozitif çift sayı” terimide **2 sayısına** (yani aynı nesneye) **gönderme** yapar.

Dil dünya ilişkisi konusun da geleneksel **realist** görüşe göre,

Örneğin:

“Atatürk’ün annesi onu sevgiyle büyüttü” tümcesinde “Atatürk’ün annesi” terimi **Zübeyde Hanım’a** gönderme yapar;

Tümcenin özne konumunda kullanılabilen “o”, “bu”, “şu”, “ben”, “sen” gibi zamirler de tekil terimler olarak gönderme yapan dilsel unsurlardır.

➤ Diğer yandan tümcenin yüklem konumundaki terimlerin neye ve nasıl gönderme yaptıkları konusunda dil felsefecileri arasında bir uzlaşım yoktur.

Örneğin

“Çimen yeşildir” tümcesinde kullanılan “yeşildir” yüklemi

kimine göre *yeşil* **kavramına,**
kimine göre yeşil **nesneler kümesine,**
kimine göre *yeşillik* **niteliğine** ve
kimine göre *yeşillik* **tümeline** gönderme yapar.

➤ Diğer bir tartışmalı konu da tümcelerin gönderme yapan dilsel unsurlar olup olmadıkları ve eğer öyleyse neye gönderme yaptıklarıdır. Frege’nin kuramında bir tümce doğruluk değerine gönderme yapar. İki doğruluk değeri olduğunu kabul eden Frege, bunların birer kavram değil **nesne** olduğunu söyler.

“Doğru” ve “Yanlış” yüklem değil addır.

Örneğin:

Dünya yuvarlaktır tümcesi Doğru’ya,
Dünya düzdür tümcesi de Yanlış’a gönderme yapar.

6.İçlem ve Kaplam

Dil felsefesinde özellikle **Rudolf Carnap**’ın etkisiyle yerleşmiş olan teknik bir ayrım da “içlem” (*intension*) ile “kaplam” (*extension*) arasındaki ayrımdır.

Bir yüklem doğru olarak yüklemenebileceği nesneler kümesine o yüklem “**kaplam**”ı diyoruz.

Örneğin “**x çift sayıdır**” yüklemindeki x değişkeni ile ifade edilen boşluğa farklı sayı adları koyduğumuzda farklı tümceler elde ederiz. “**1 çift sayıdır**”, “**2 çift sayıdır**” vs. şeklinde sonsuz sayıda tümce elde edebiliriz.

Bu tümcelerin bazıları doğru bazıları yanlış bir düşünce dile getirirler. Bu yüklem tüm çift sayılar için doğru sonucu vereceğinden, kaplamı tüm çift sayılar kümesidir.

Benzer bir şekilde “**x yeşildir**”yükleminin kaplamı da tüm yeşil renkli nesneler kümesidir. İçlemin tanımı konusunda felsefeci arasında bir uzlaşım bulunmaz.bazıları bit terimin içlemini anlamı ile özdeği tutarlar.

7.Bağlam

Çoğu dilbilimci ve dil felsefecisine göre terimler ancak bir bağlamda anlam ifade ederler. Bağlamın en önemli unsurlarının başında **zaman ve mekan** gelir.

Örneğin “Türkiye’nin Cumhurbaşkanı bir hukukçudur” tümcesinin öznesinin kime gönderme yaptığı zamana göre değişir.

Belirli bir zamanda bu tümce doğru bir önermeyi dile getirirken farklı bir zamanda yanlış bir önermeyi dile getirebilir. Kısaca tümcenin doğru ya da yanlış olması bağlama göre değişir.

Örneğin “**Hava yağmurlu**” gibi bir tümce de **hem zamana hem de mekana** bağlı olarak anlam kazanır. Aynı anda dünyanın farklı yerlerinde kullandığımızda bu tümce birinde doğru diğerinde yanlış olabilir.

8.Doğruluk Değeri

Klasik görüşe göre dünyaya dair bir düşüncemizi dile getirdiğimiz bir tümce, eğer dünyada bir olguya karşılık geliyorsa doğru, gelmiyorsa yanlıştır.

Örneğin “**Önümdeki masa ahşaptır**” dediğimde doğru bir şey söylemiş oluyorum.

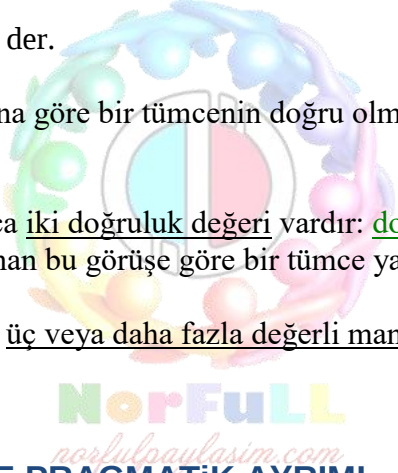
Neden? Çünkü *önümdeki masanın ahşap olması* **gerçek** bir durum.

Bunlara bir çok felsefeci “**olgu**” der.

İşte en yaygın doğruluk kuramına göre bir tümcenin doğru olması için karşılık geldiği bir olgu olmalıdır.

Klasik modern mantıkta yalnızca iki doğruluk değeri vardır: **doğru ve yanlış**. Kökeni **Aristoteles**’e kadar uzanan bu görüşe göre bir tümce ya doğru ya da yanlıştır.

Ancak çağdaş modern mantıkta üç veya daha fazla değerli mantık dizgeleride ortaya çıkmıştır.

SENTAKS, SEMANTİK VE PRAGMATİK AYRIMI

Dil felsefesi üç ayrı alandan oluşur: semantik sentaks ve pragmatik.

- ✓ **Sentaks** (tümcelerin yapısını araştırır)
- ✓ **Semantik** dil felsefesinin en temel alt alanı (tümcelerin anlamlarını araştırır.)
- ✓ **Pragmatik** (dil kullanımıyla ilgili felsefi sorunları tartışır.)

Sentaks

Dil felsefesinin temel bir alanı olan **sentaks**

- Bir tümceyi oluşturan terimlerin mantıksal çözümlemesi nedir?
- Terimlerin bir araya gelerek bir tümce oluşturmalarına sağlar?
- Tüm dillerin yapıları temelde aynı mıdır? türünde soruları tartışır.

Sentaksın felsefede bir alan olarak gelişimi ağırlıklı olarak **Frege ve Russell** ile başlayıp **Wittgenstein ve Carnap** ile devam etmiş, daha sonraları **özellikle Chomsky** ile dilbilimin en temel çalışma alanlarından biri haline gelmiştir.

Sentaksın ve modern mantığın kurucusu olarak anılan **Frege**, basit tümceleri **özne ve yüklem** olarak iki mantıksal kategoriye ayırır.

Özne konumundaki terim bir nesneye gönderme yaparken
Yüklemde bir kavrama gönderme yapar.

Öznenin ve yüklemin tümce içinde sentaktik işlevleri arasında önemli bir fark bulunur: mantıksal öznenin yalnızca tek bir nesneye gönderme yapma işlevi varken, yüklem birbirinden farklı öznelerle yüklenebilir.

Örneğin

“**Sokrates konuşkandır**” tümcesinde, mantıksal özne konumundaki “**Sokrates**” adı tek bir nesneye gönderme yapar,

ancak “_____ konuşkandır” yüklemine boşluğunu farklı öznelerle doldurarak yepyeni tümceler üretebiliriz.

Bunun yanı sıra bir nesneye betimleme yoluyla da gönderme yapılabilir.

Örneğin:

Aristoteles’in annesi
Türkiye’nin ilk kadın bakanı
Ayın görünmeyen yüzü“
En küçük asal sayı

gibi betimlemeleri bir tümcede özne konumunda kullanabiliyoruz.

Semantik

Semantik dil felsefesinin en temel alanı.

- Anlam nedir? (semantiğin temel sorusu)
- Sözcükler nasıl anlam kazanır?
- Sözcüklerin bir araya gelerek oluşturdukları tamlama, tümce ve yüklem gibi karmaşık terimler nasıl anlam oluşturur?
- Bir terimin anlamı ile dünya arasındaki ilişki nedir? Gibi soruların tartışıldığı alandır.

Yirminci yüzyılda özellikle **Gottlob Frege’nin** yolunu açtığı ve felsefe tarihine **dile dönüş** olarak geçen dönemden önce kapsamlı bir anlam kuramına rastlayamayız. Formların zihinden bağımsız varlıklar olduğunu iddia eden **Platon**, Frege’nin nesnel (objektif) anlam kuramının zeminini oluşturur. **Aristoteles’in** Platon’a karşı çıkararak oluşturduğu Tümeller Kuramı ve bunun bir uzantısı olan ve özellikle Ortaçağ felsefesinde ağırlığını hissettiren **Nominalizm** öğretisi de **anlam** üzerine bazı düşünceleri içinde barındırır.

Semantiğin diğer bir temel konusu bir tümcenin anlamı ile o tümceyi oluşturan terimlerin anlamları arasındaki ilişkidir.

Örneğin “**Sokrates akıllıdır**” tümcesinin Türkçedeki anlamı, “**Sokrates**” adı ile “**akıllıdır**” yüklemine anlamlarının bileşkesinden oluşur.

Çoğu dil felsefecisine göre tümce, bir dilin sentaktik yapısı içinde yer alan karakterlerden (harf, sembol vs.) oluşan terimlerin belirli sentaktik kurallara göre bir araya gelmesiyle oluşur. Dolayısıyla tümce sentaktik bir varlık iken, o tümcenin anlamı semantik bir varlıktır. Bundan dolayı çağdaş dil felsefecilerinin birçoğu tümceyi, o tümcenin anlamından ayırır.

Semantiğin en temel konularından biri de dil dünya ilişkisidir. Bu ilişkiyi genelde dil felsefecileri **gönderme** kavramı ile dile getirirler.

Gerçekçi (realist) anlayışa göre özel ad, zamir, ad tamlaması gibi tümcenin özne konumunda yer alan bir tekil terim tek bir **nesneye** gönderme yapar.

Diğer yandan “**semantik holizm**” adlı öğretinin bazı yorumlarına göre terimlerin göndermeleri ancak bir **dilsel çerçeve ya da bir bağlam içinde ortaya çıkar**.

- ✓ **Frege’ye** göre bir tümcenin göndergesi iki nesneden biri olmalıdır: **Doğru ve Yanlış**.
- ✓ **Russell’in** savunduğu bir görüşe göre tümcelerin dünyada karşılık geldiği şeyler “**olgu**”lardır.

Bazı felsefeciler tümcelerin olgulara değil, “**olanaklı durumlara**” gönderme yaptığını savunurlar.

Örneğin

Sokrates bir filozoftu tümcesi **geçmiş bir olguya** gönderme yaparken, Sokrates bir atletti tümcesi **olanaklı bir duruma** gönderme yapar.

- ✓ **Wittgenstein’in Tractatus’ta** savunur gibi görüldüğü bu yaklaşım da sorunsuz değildir. Bu durumda olanaklı olmayan bir durumu dile getiren (yani zorunlu olarak yanlış olan) bir tümcenin göndergesinin ne olacağını açıklayamayız

Pragmatik

Pragmatik, tümcelerin kullanımıyla ilgili felsefi sorulara yoğunlaşır.

- Bir tümceyi kullanarak düşünce dile getirmenin koşulları nelerdir?
- Tümcenin anlamı ile, o tümceyi kullanarak dile getirmek istediğimiz düşünce ve o tümceyi duyan dinleyicinin kavradığı düşünce arasındaki ilişki nedir?

Türünde dil kullanımı, dili kullananın içinde bulunduğu bağlam, kullanıcının niyetleri gibi konuların tartışıldığı bir alan olan **pragmatik** hem dil felsefesi içinde hem de dilbilimde özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında yeşermiş bir alandır.

- ✓ **Grice’in** bir tümcenin ifade ettiği anlam ile, o tümceyi kullanan kişinin dile getirmek istediği anlam arasında yaptığı ayrım pragmatik en temel konularından biridir

Örneğin bakkala girip “Ekmek varmı?” diye sorduğumuzda amacımız bakkalda ekmek olup olmadığı konusunda merakımızı gidermek değil, ekmek satın almak istediğimizi dile getirmektir. Bu isteğimiz tümcenin anlamında değil, o bağlamda kurulan iletişime dair bazı pragmatik kurallarda ortaya çıkar.

Semantik gönderme kavramı bir terim ile bir şey arasında soyut bir ilişkiyken, **pragmatik gönderme** kavramı bir kişinin bir terimi kullanarak gerçekleştirdiği bir iş, daha doğrusu (Austin'in deyiimiyle) bir dil edimidir.

Örneğin, “Sokrates çok konuşurdu” tümcesini dile getirdiğimde, “Sokrates” adını kullanarak Sokrates’e gönderme yapıyorum. Bu durumda ismin semantik göndergesi ile benim bu adı kullanırken gönderme yaptığım şey aynıdır.

DİL FELSEFESİNİN KLASİK PROBLEMLERİNDEN ÖRNEKLER

Dil felsefesinin klasik makalesi olarak kabul edilen “Anlam ve Gönderme Üzerine” adlı çalışmasının en başında **Frege** özdeşlik yargıların nasıl öğretici olduğu sorsuyla başlar.

Akşam yıldızı sabah yıldızıdır yada $5+7=12$ türünden özdeşlik belirten bir tümce sayesinde bir şey öğreniriz.

Ancak özdeşlik iminin (“=”) iki tarafında yer alan terimlerin aynı şeye gönderme yapmaları gerekir.

Örnek: Akşam yıldızının diğer adı Venüs
Sabah yıldızının da diğer adı Venüs tür

Dolayısıyla akşam yıldızı sabah yıldızıdır dediğimizde her ikisinde “Venüse” gönderme yapıyor.

“ $a=a$ ” (Akşam yıldızı = akşam yıldızıdır) biçimindeki bir tümce öğretici değildir,

“ $a=b$ ” (Akşam yıldızı=sabah yıldızıdır.) türündeki bir tümce içinde önemli bir bilgiyi barındırabilir

- ✓ **Frege’ye** göre özdeşlik ilişkisinin doğru olabilmesi için ortada iki değil tek bir nesne olması gerekir. Yani özdeşlik tek bir nesnenin kendisiyle girdiği türde çok özel bir ilişkidir.

- (Örnekteki o tek nesne Venüs)

Bu durumda özdeşlik ilişkisi nasıl öğretici olur? Fregenin bu soruyu yanıtlama cabası sonucu anlam ile gönderme arasında ayrımı ortaya çıkar.

- Akşam yıldızı ve sabah yıldızı farklı anlam taşırlar ancak göndermeleri aynıdır.
- ✓ **Russell’in** .Dil felsefesinin klasik makalelerinden biri haline gelmiş olan “**On Denoting**”adlı çalışmasında bir dil kuramını sınamak için üç temel semantik problemden söz eder.

Bunlardan ilki, felsefe tarihinde farklı biçimlerde ve genellikle ontolojik bir sorun olarak ortaya çıkmış olan “**gönderimsiz terimler**” ile ilgilidir.

Russell’in örneğin de

“Fransa’nın şimdiki kralı keldir” tümcesinin özne konumundaki “Fransa’nın şimdiki kralı” teriminin bu dünyada bir karşılığı (yani gönderme yaptığı bir nesne, ya da kısaca göndergesi) yoktur.

Fransa bir krallık olmadığı için ve bir kralı da bulunmadığı için bu terim gönderme yapmaz. Bu durumda tümcenin doğru bir sav öne sürdüğünü söyleyemeyiz.

Russell, bu tür gönderimsiz terimlerin bulunduğu tümcelerin çözümlenmesinde Frege ile **özde** ayrılır.

- ✓ **Frege’ye** göre bir tümcenin öznesi gönderimsiz ise o tümce ne doğru olabilir ne de yanlış; ancak söz konusu tümce yine de anlamlı olabilir.
- ✓ **Russell’a** göre ise her anlamlı tümce ya doğru ya da yanlış olması gerektiğinden, bu tür tümceleri geliştirdiği “**Betimlemeler Kuramı**” ile farklı bir şekilde çözümler.

Antik dönemden başlayarak felsefe tarihinde çok tartışılmış bir problem de varlık savlarıyla ilgilidir.

Örneğin

“**Tanrı yoktur**” tümcesinde, özne konumundaki “**Tanrı**” adı eğer Tanrı’ya gönderme yapıyorsa, peşinen Tanrı’nın varlığını kabul etmiş gibi görünürüz; daha sonra onun yok olduğunu söylediğimizde de çelişkiye düşeriz. Diğer yandan, eğer “**Tanrı**” adının hiçbir şeye gönderme yapmadığını varsayarsak da savımızın mantıksal bir öznesi olmadığı sonucuna varabiliriz.

Bir şeyin var olmadığını çelişkiye düşmeden nasıl söyleriz o halde? Bu sorun öncelikle ontolojinin temel bir problemi olarak ortaya çıkmış ve sorunun çözümüne yönelik ilginç varlık kuramlarının gelişmesine neden olmuştur.

- ✓ **Meinong’un kuramına** göre her düşüncenin bir nesnesi olması gerektiğinden, yokluğunu savladığımız nesnelerin de birer “**düşünce nesnesi**” olduğu sonucu çıkar

Meinong ontolojisini reddeden Russell varlık felsefesinin bu temel problemine dil felsefesi içinde bir çözüm getirir.

- ✓ **Russell’a** göre varlık tümceleri görünüşte basit özne/yüklem formunda görünmelerine karşın, derin sentaksları çok farklıdır. Bunun nedeni “**varlık**” yüklemine normal bir yüklem olmamasından kaynaklanır.
- ✓ **Frege’nin de** Russell’dan bağımsız olarak savunduğu bu görüşe göre “**varlık**” yüklemi nesnelere değil kavramlara yüklenen ikinci-dereceden bir yüklemidir.

işte bu sav modern mantığın kurulmasında çok önemli bir yer tutan “**niceleyici**” kavramının doğmasına sağlamıştır.

Frege ve Russell bu görüşlerinden yola çıkarak bir yandan **modern niceleyici mantığın** kurulmasına yol açmışlar, diğer yandan sayı gibi **matematiksel nesnelerin aslında mantıksal nesnelere indirgenebileceği** sonucuna varmışlardır.

“**Mantıksalcılık**” olarak tarihe geçmiş bu kurama göre tüm matematiksel önermeler mantıksal önermeler türüne indirgenebilir.

DİL FELSEFESİNİN DİĞER FELSEFE ALANLARIYLA İLİŞKİSİ

Dil felsefesi diğer felsefe alanlarının bazıları ile doğrudan bir ilişki içindedir. Bunlar arasında en önemlileri **mantık, zihin felsefesi, epistemoloji ve ontoloji** (ya da daha geniş anlamda metafizik) alanlarıdır.

- Felsefenin temel sorularının ne sorduklarını anlamak için öncelikle dil felsefesi yapmak gerekir.

Dil felsefesinin diğer alanlarla olan ilişkisi:

- **Mantık ile dil felsefesi** arasındaki ilişki öncelikle **sentaks alanında** kendini gösteriyor. Dil felsefinde sentaks çalışmaları Türkçe ya da Çince gibi özgül dillerin değil tüm dillerin yapısını araştırır. Frege ve Russell’ın günümüz **Sembolik Yüklemler Mantığı’nı** kurarken bu görüşten yola çıkmışlardı. Kısaca Frege/Russell görüşüne göre mantık alanı aslında dilin sentaksını araştıran bir alandır
- **Zihin felsefesinin** Dil felsefesinin çok yakından olduğu bir alan da zihin felsefesidir. Adındanda anlaşılacağı üzere zihin üzerine felsefi sorunların tartışıldığı bir alan olan zihin felsefesi bilinç düşünme şalgılamaa gibi zihinsel durumları yada süreçleri araştırır. Çağdaş zihin felsefesinin üzerine çalıştığı birçok konu ve problem dil felsefesinde geliştirilmiş olan kavramlarla dile getiriliyor.

Örneğin:

Zihin felsefecilerinin birçoğuna göre inanmak ve öğrenmek gibi zihinsel süreçlerin içeriği her durumda “**önermeseldir**”.

- Daha önce de belirttiğimiz üzere **önerme** kavramı dil felsefesinde geliştirilmiş bir kavramdır.

Bu görüşe göre eğer, Ayşe bugün yağmur yağacağına inanıyorsa, inancını dile getirebileceğimiz “**bugün yağmur yağacak**” tümcesinin anlamı olan önerme Ayşe’nin inancının içeriğini oluşturur

- Dolayısıyla dil felsefesinin bir konusu olan önermelerin çözümlemesi zihinsel süreçleri anlamak için gerekli hale gelir.

Zihin felsefesinin en temel kavramlarından biri de **zihinsel temsil** kavramıdır.

Örneğin :

Ali Ayşe'yi seviyorsa, bir şekilde Ayşe'yi kafasında canlandırabiliyor olması gerekir. işte bu "canlandırma"ya zihin felsefecileri "**temsil etme**" diyorlar.

- **Epistemoloji** alanı da özellikle çağdaş felsefe döneminde dil felsefesinden destek alır.

Bunun bir nedeni epistemoloji alanında çalışan birçok felsefecinin bilmenin "**önermesel**" olduğu görüşünü benimsemesidir. Bu görüşe göre bilme yüklemi, bir "özne" ile bir "nesne" arasında bir ilişki kurar

Buradaki "özne" "bilen varlık" anlamında kullanılıyor. "Nesne" ise bilinen şeye gönderme yapıyor.

Bu görüşe göre bilme yüklemi bir bilen (özne) ile bir bilinen (nesne) arasında bir ilişki oluyor.

Epistemolojinin üzerine çalıştığı diğer bir temel kavram da **doğru** kavramıdır. Bunun en önemli nedeni bir öznenin bir önermeyi bilebilmesi için o önermenin doğruluğu olması gerektiğine dair yaygın görüştür. Bu da dil felsefesi ile epistemolojiyi birleştiren çok önemli bir başka etken olarak karşımıza çıkıyor.

- **Ontolojinin** en merkezi konumunda olan varlık kavramının çözümlenmesi işi öncelikle dil felsefesinin bir konusudur

Örneğin:

Daha önce kısaca tartıştığımız **varlık yargılarına** dair dil felsefesinde ortaya çıkmış olan birçok kuram günümüz ontologları tarafından kullanılmaya devam ediyor.

ÜNİTE:2

NorFULL norfulpaylasim.com ANLAM KURAMLARI

Anlam Kuramları

- **Öznelcilik**, Bir sözcüğün anlamının insanın zihninde ya da beyinde yer aldığını savlar.
- **Gerçekçilik**, Anlamın dilden ve insan zihninden bağımsız soyut bir varlık olduğunu savunur.
- **Bütüncülük**, sözcüklerin anlamlarının tek tek değil bir dilin kavramsal çerçevesi içinde bir bütün olarak kurulduğunu savunur.
- **Doğrulamacılık**, bir tümcenin anlamının o tümcenin doğruluk koşullarında yattığını iddia eder.
- **Dışsalcılık**, sözcüklerin anlamlarının dış dünya tarafından belirlendiği görüşüne dayanır.
- **Davranışçılık** anlamın sözcükleri duyduğumuzda gösterdiğimiz gözlenebilir davranışlarda yattığını öne sürer
- **Doğalcılık** her şeyin doğa içinde bilimsel bir açıklaması olduğu görüşünü savunur

1.ÖZNELCİLİK (Subjectivism)

Öznellik öğretisine göre bir sözcüğün anlamı dediğimiz nesne, öznenin zihninde olmalıdır. Yani insanların zihinleri dışında anlamların olduğu bir dünya yoktur. Bundan dolayı “**anlam**” dediğimiz şeyler özeldir

Bu görüşü bir kuram olarak ayrıntılarıyla savunmuş olan ilk filozof **John Locke**’tır. Locke bir sözcüğün anlamının kişinin zihnindeki bir “**ide**” olduğunu söyler. Bu durumda zihinsel süreçler kişiden kişiye değiştiğine göre, bir sözcüğün anlamı da kişiden kişiye, hatta aynı kişinin farklı zamanlardaki zihinsel durumuna göre değişebilir

Öznellik görüşü yirminci yüzyılda özellikle dilbilimde birçok taraftar bulmuştur.

Örneğin :

- ✓ **Noam Chomsky**, sözcüklerin anlamının sözlüklerde ya da dış dünyada değil, “kafanın içinde” olduğunu savlayarak Locke’un öznelciliğine dönüş yapar.

Bilim ve bu disiplinin alt kolu olan **Yapay Zeka** çalışmalarında da öznellik görüşü yaygın olarak kabul görmeye devam ediyor.

Örneğin:

Sinir Ağları kuramının bir versiyonuna göre bir sözcüğün anlamı beyindeki nöronların aktivasyon düzeylerinin karmaşık ilişkisinin bir fonksiyonudur.

2.GERÇEKÇİLİK (Realism)

Öznellik görüşüne karşı çıkan en önemli anlam kuramı **Gerçekçilik** adlı öğretidir. Bu kuramın savunucuları sözcüklerin anlamlarının zihinde yer alan öznel varlıklar olması durumunda iletişim kurmanın olanaklı olmayacağı görüşündedirler.

Anlam öznel değil nesnel olmalıdır.

- Tarihte bu görüşün en önemli savunucusu **Gottlob Frege** olmuştur.
- ✓ **Frege’nin** kuramında çok önemli bir yer tutan Almancada “**Sinn**” olarak dile getirdiği şeye Türkçede “**anlam**” diyebiliriz. Frege bir sözcüğün insanın zihninde yarattığı öznel çağrışımların o sözcüğün anlamı olduğu görüşünü reddeder. “Ağaç” sözcüğünü düşündüğünüzde aklınıza bazı imgeler gelir; bunlar özeldir, bir başkasının aklından başka imgeler geçebilir. Frege sözcüklerin anlamlarının insan zihninden ve insanın yarattığı dillerden bağımsız soyut varlıklar olduğunu söyler Sözcükler ancak bir araya gelip bir tümce oluşturduklarında anlam kazanırlar. Bir tümcenin dile getirdiği anlam ise o tümcenin parçalarının anlamlarından oluşur. Frege buna “**düşünce**” (**Gedanke**) der.
- ✓ **Var olan her şeyin fiziksel dünyada olduğunu söyleyen fizikalizm** adlı öğretiyi kabul edenler “**anlam**” dediğimiz şeyinde fiziksel dünyanın parçası olması gerektiğini savunurlar; anlamın insanın yarattığı diller sonucu ortaya çıktığı görüşünde olanlar bu tür bir Gerçekçi görüşü kabulemezler.

3.DOĞALCILIK (Naturalism)

Frege'nin Gerçekçi anlam kuramı genellikle Platonik bir kuram olarak görülür. Yani anlamlar soyut ve metafizik varlıklardır bu görüşe göre, fiziksel olgulardan oluşan doğanın içinde yer almazlar. Bu tür bir metafizik ontolojiyi reddeden ve özellikle bilimsel bakış açısını benimsemiş olanlar her şeyin doğa içinde bilimsel bir açıklaması olduğu görüşünü savunur. Bu görüş açısına en geniş anlamıyla “**Doğalcılık**” (**Naturalism**) diyoruz.

Anlamların varlığına doğa içinde bir açıklama getirmenin birden çok yolu olduğu için farklı Doğalcı anlam kuramları da üretebiliriz.

- **Dışsalcilık anlam kuramı**
- **Davranışçılık kuramı**
- **Özelcilik kuramının.**
- **Tikelcilik** gibi kuramlar türetilir.

Tikelcilik Tümellerin varlığını tümünden reddeden bu görüş var olan her şeyin “tikel” (particular) olduğunu ve doğa içinde var olduğunu söyler. Bu kuramın en temel dayanağı **benzerlik** kavramıdır.

4.DIŞSALCILIK (Externalism)

Locke'ın temellerini attığı öznelci anlam kuramlarına karşı çıkan bazı çağdaş felsefeciler anlamı “kafanın içinde” değil “**dış dünyada**” aramamız gerektiğini ileri sürer.

Bu akım öncelikle bilgi felsefesi ve zihin felsefesi alanlarında ortaya çıkmıştır.

Dışsalcilık öğretisi **inanmak, bilmek, düşünmek** gibi tüm zihinsel edimler için geçerlidir. Dil felsefesi açısından önemli olan bu öğretinin **anlam ve anlama** açısından sonuçları olduğu için şimdi kısaca buna bakalım.

Bu görüşün önde gelen temsilcilerinden **Hilary Putnam**, bir sözcüğün anlamını ve o anlamın biri tarafından kavranmasını, salt kişinin zihninde olup bitenlerle açıklamanın olanaklı olmadığını savunarak **Dışsalcı Anlam Kuramı'nın gelişmesinde öncü olmuştur**

- ✓ **Putnam'a** göre özellikle doğal türlere ilişkin sözcüklerimizin anlamları dünyanın durumuyla oluşur.

Örneğin “su” sözcüğünün anlamı, bu sözcüğü duyduğumuzda zihnimizde oluşan imgeler ya da düşünceler ile değil, doğada bulunan su türünün kendisi tarafından belirlenir

Yaşadığımız dünya sözcüklerimizin anlamlarını belirler. Dışsalcilık öğretisi yalnızca “su” gibi doğal tür adları için geçerli değildir.

Bu akımın öndegelen bir başka savunucusu olan

- ✓ **Tyler Burge** “masa”, “koltuk” gibi eşya adları, “artirit” gibi hastalık adları gibi doğal tür olmayabilecek başka tür terimlerin anlamları için de Dışsalcilık öğretisinin doğru olduğunu savunur.

Dışsalcılık öğretisinin sloganı şu olmuştur: **Anlam kafada değildir.**

Sözcüklerin anlamları salt o sözcükleri kullananların kafasında olup bitenlerle değil dış dünyada ne olup bittiğiyle de ilgilidir.

5.DAVRANIŞÇILIK (Behaviorism)

Yirminci yüzyılda psikoloji, dilbilim ve felsefede büyük bir iz bırakan **pozitivizmin** bir uzantısı olan Davranışçılık öğretisinden yola çıkarak özellikle Quine’ın öncülüğünde bir anlam kuramı gelişmiştir.

Bu akım **Platon/Frege** gerçekçiliğine karşı çıkarak, deneysel olarak gözlemlenemeyen soyut bir varlık olarak **tümel ve anlamı tümüyle** reddeder.

- Davranışçı kurama göre bir sözcüğün anlamı, o sözcüğü duyduğunda kişinin vereceği davranışsal tepkilerde aranmalıdır.

Örneğin “kitabım nerede?” diye sorduğunuzda “masanın üstünde” diye bir yanıt aldığınızı varsayalım. Bu tümceyi anlamış olmanız sayesinde dikkatiniz odadaki masaya yönelecektir. Yani “masa” sözcüğünü böyle bir bağlamda duyduğunuzda en yakın masaya dikkatinizin yönelir: bu bir davranışsal eğilimdir.

- “Davranışsal” olmasının nedeni kafanızda olup bitenlerin aksine dışarıdan gözlemlenebilir olmasından kaynaklanıyor.

Eğilim” (disposition) dememizin nedeni ise bu davranışı hayatınız boyunca Hiç gerçekleştirilmiş olmanız gerekmemesinden kaynaklanması; yalnızca bu şekilde davranmaya eğiliminizin olduğunu belirtmesidir.

Bu kuram **felsefe ile psikoloji** alanlarını birbirine yakınlaştırır; hatta bazıları “anlam felsefesi”nin aslında psikoloji alanında ele alınması gerektiğini düşünür.

6.DOĞRULAMACILIK (Verificationism)

Metafiziği tümden reddeden Mantıkçı Pozitivizm okulunun temel aldığı ; Doğrulamacı Anlam Kuramı bir tümcenin anlamının, o tümcenin doğruluk koşullarında olduğunu savunur.

- Bu kurama göre, bir tümcenin anlamını kavramak, o tümcenin hangi koşullarda doğru, hangi koşullarda yanlış olduğunu kavramayı gerektiriyor.
- Bu kuramın sloganı haline gelmiş şekliyle “**anlam doğruluk koşullarıdır**”.

Bu kuramdan yola çıkarak, Mantıkçı Pozitivistler, klasik felsefenin metafizik tümcelerinin doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir olmamalarından dolayı “**anlamsız**” ya da kendi deyimleriyle “**saçma**” olduğunu göstermeye çalışırlar.

Peki bir tümcenin “doğruluk koşulları” nedir?

Örneğin:

Biri size “Bugün yağmur yağacak” derse, bu tümcenin dile getirdiği durumun hangi koşullarda sağlanacağını hemen anlarsınız. Bugün yağmur yağarsa tümce doğru, yağmazsa tümce yanlış bir şey dile getirmiş olur. Dış dünya üzerine olumsal **ampirik** tüm tümcelerin anlamları bu şekilde oluşur

Doğrulamacı kuramın çok önemli bir sonucu da şudur:

- İki tümcenin doğruluk koşulları aynı ise anlamları da aynı olmalıdır.
- Bu iki tümce her koşulda doğru olmalıdır.
- Bu iki tümce zorunlu olarak doğrudur.
- Doğrulamacılık kuramına göre bu iki tümce eşanlamlı olmalıdırlar.
- Yalnızca bu iki tümce değil matematik ve mantık gibi alanların tüm tümceleri eşanlamlı olmalıdır.

Bu durumda zorunlu olarak doğru olan tüm tümcelerin aynı anlama geldiği sonucu çıkar.

- Bundan dolayı bu kuramın savunucuları bunlara “**totoloji**” adını verirler.
- Yanlış bir matematiksel tümce ise her koşulda yanlış olacağı için onlara da “**çelişki**” denir.

Doğrulamacılık kuramına göre üç tür önerme bulunur: **ampirik, totoloji, çelişki**. Bunun dışında kalan tüm tümceler anlamsızdır.

7.BÜTÜNCÜLÜK (Holism)

Özellikle çağdaş bilim felsefesinde çok etkili olmuş olan Bütüncülük adlı kuramı, kabaca, sözcüklerin tek tek değil bir bütün olarak anlam kazandıkları görüşü olarak tanımlayabiliriz.

Örneğin “**öğretmen**” sözcüğünün anlamını kavramak için, “**öğrenci**”, “**öğrenme**”, “**eğitim**” gibi birçok sözcüğün anlamını da aynı anda kavramak gerekir.

- Bu görüşe göre sözcükler birbirleriyle girdikleri ilişkilerin oluşturduğu bir “kavramsal çerçeve” içinde anlam kazanırlar.
- Bütüncülük görüşünün daha dar bir türüne “tümce bütüncülüğü” adını verebiliriz.

Başta **Frege** olmak üzere birçok çağdaş dil felsefecisinin savunduğu bu görüşe göre sözcükler ancak bir tümce bağlamında anlam kazanırlar.

Örneğin “**dünya**” sözcüğü anlamını “dünya yuvarlaktır”, “dünya dönüyor”, “dünya güzeldir” gibi bu sözcüğü içeren tümcelerden alır.

Bu tümcelerin içinde geçen “yuvarlaktır”, “dönüyor” ve “güzeldir” türündeki yüklem terimler de anlamalarını başka tümcelerden alır.

Bütüncülük görüşü **çağdaş bilim felsefesinde** de etkili olmuştur.

Özellikle **Thomas Kuhn'un** öncülüğünü yaptığı bir görüşe göre Newton'un ya da Einstein'inki gibi bilimsel paradigmlar fiziksel olguları açıklamak için bir kuram öne sürerken bir taraftan da bir dil oluşturlar.

Buna Kuhn bazı yazılarında “leksikon” bazı yazılarında da “kavramsal çerçeve” adını verir.

NEGATİF ANLAM KURAMLARI

Son olarak “anlam” denen şeyin varlığını tamamen reddeden görüşleri kısaca ele alalım.

Böyle bir görüş “anlam” denen şeye ontolojik bir varlık atfetmez. Bundan dolayı bu görüşlere Negatif Anlam Kuramları diyeceğiz.

- Bu tür bir kuramın ilk izlerini daha önce de bahsetmiş olduğumuz gibi özellikle Orta Çağ felsefesinde ünlenmiş olan: **Adcılık** adlı öğretinin bir versiyonunda bulabiliriz. Bu görüşe göre tüm kırmızı nesneler arasında ortak olan tek şey hepsine “**kırmızı**” adını vermemizdir.

Buradan yola çıkarak “kırmızı” sözcüğünün dile getirdiği bir “anlam” bulunmadığı sonucuna varabiliriz. Bu tür bir Adcılık tüm kırmızı nesnelerin örneği olduğu bir Kırmızı Tümelinin varlığını kabul etmediği gibi bir “kırmızı kavramı” olduğunu da reddeder

- “Anlam”ın varlığını kabul etmeyen farklı bir yaklaşımı da ünlü yirminci yüzyıl filozof **Ludwig Wittgenstein'in** “**ikinci dönemi**”nde bulabiliriz. **Felsefi Sorgulamalar** adlı ünlü ders notlarında kullandığı bir örnek hakkındaki söylediklerine bakalım “**Oyun**” dediğimiz tüm şeyler arasında değişmez bir ortak yan bulamayız Wittgenstein’a göre. Olsa olsa tüm oyun dediğimiz şeyler arasında bir “**aile benzerliği**” bulunur, ama değişmez bir ortaklık yoktur. Buradan “oyun” sözcüğünün anlamının da bir varlığa sahip olmadığı sonucuna varabiliriz.
- Yirminci yüzyılda bir tür Negatif Anlam Kuramını açıkça savunmuş olan en önemli filozof **Quine** olmuştur. Çağdaş deneycilik akımının da önemli bir temsilcisi olan Quine fiziksel dünya içinde yer almayan soyut bir varlık olarak “anlam” denen bir şeyin olamayacağını savunur.

ÜNİTE:3 FREGE’NİN ANLAM VE GÖNDERME KURAMI

MATEMATİĞİN TEMELLERİ

- ✓ **Gottlob Frege'nin dil felsefesi** büyük ölçüde matematiğin temellerini araştırırken ortaya çıkmıştır. Frege özellikle **Artemiğin Temelleri** adlı yapıtında, sorulması kolay ancak yanıtlanması zor bir soru üzerinde durur: Sayı nedir? Bu soruya bir yanıt bulmak

için öncelikle “5+7=12” gibi aritmetiğin basit tümcelerinin bir çözümlemesini yapmamız gerekir Frege’ye göre. İşte bu çözümleme çabası sonucu Frege matematiğin temellerine dair kuramını ortaya çıkarıp savunur.

- Günümüzde “**mantıksalcılık**” adı verilen bu kurama göre aritmetik mantığa indirgenebilir.

Bunun iki önemli sonucu bulunur:

- (1) tüm aritmetiksel nesneler aslında mantıksal nesnelerdir;
- (2) tüm aritmetiksel doğrular aslında mantıksal doğrulardır.

Frege’nin bu kuramını savunmak için geliştirdiği mantık dili, günümüzde artık felsefeden koparak bir bilim dalı haline gelmiş olan **Yüklemler Mantığı’nın** kurulmasını da sağlamıştır.

- Mantık hem formel hem de doğal dillerin temelini oluşturur.

Bu görüşünden yola çıkan Frege, *Aritmetiğin Temelleri’ni* yayınladıktan sonra, çalışmalarını daha genel anlamda dil üzerine yoğunlaştırarak, 1892 yılında günümüzde dil felsefesinin klasiği haline gelmiş olan “**Anlam ve Gönderme Üzerine**” adlı makalesini yayınlar.

ÖZDEŞLİK PROBLEMİ

Frege, günümüzde **Anlam ve Gönderme Kuramı** olarak anılan felsefe tarihinin **ilk kapsamlı** dil kuramını geliştirmiştir. Bu kuramın en ayrıntılı tartışmasını bulduğumuz “**Anlam ve Gönderme Üzerine**” adlı başyapıtına Frege bir soruyla başlar: Özdeşlik ilişkisi neyle ne arasında bir ilişkidir?

- Matematik ve mantık dilinde “=” imiyle dile getirdiğimiz eşitlik kavramı özdeşlik ilişkisinin temelidir.

Ayrıca gündelik dilde kullandığımız: orfulpaylasim.com

- Akşam Yıldızı Sabah Yıldızı’dır” dediğimizde, tümcenin sonundaki **-dır** sonekiyle yine iki şeyin özdeş olduğunu söylemiş oluruz.
- Ya da “Her sabah doğan güneş aynı güneştir” tümcesinde geçen “**aynı**” sözcüğü yine özdeşlik ilişkisini ifade eder.

Frege’nin Özdeşlik ilişkisi neyle ne arasında bir ilişkidir? Sorusuna verdiği cevap:

- **Özdeşlik:** dilsel imler, ya da kendi deyimiyle nesnelerin “adları” arasında bir ilişkidir.

Frege bu konuda önce bir görüş sunup daha sonra yeni görüşünde nasıl yanıldığını ortaya koymuştur.

Önceki görüşü: Özdeşlik ilişkisinin nesneler arası değil nesnelerin adları arasında bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Yeni görüşü: Özdeşlik ilişkisinin bir nesnenin kendisiyle arasında bir ilişki olduğunu savunmuştur.

Frege'nin bu konuyla ilgili verdiği örnekte:

“Akşam Yıldızı” ve “Sabah Yıldızı” adlarının göndermeleri aynıdır: ikisi de **Venüs** gezegenine gönderme yaparlar.

Ancak bu göndermeyi farklı biçimlerde gerçekleştirirler, Venüs gezegenini farklı biçimlerde temsil ederler. İşte bu temsil etme biçimlerine de Frege “**anlam**” der.

ANLAM VE GÖNDERME ARASINDAKİ AYRIM

Anlam ve gönderme arasındaki ayrımı yaparken, Frege, Kant felsefesinin temel bir kavramından yola çıkar.

- **Kant’ın** deyiimiyle dış dünyadaki nesneler bizlere kendilerini “**sunarlar**”,

Nesnelerin kendilerini bizlere “**sunuş biçimleri**” olduğu düşüncesi Frege’nin kuramı için bir temel oluşturuyor. Aynı nesne, birden çok, hatta sonsuz şekilde kendini sunabilir:

Örneğin:

- Venüs gezegeni kendini **günbatımından hemen sonra ilk ortaya çıkan parlak gökcismi** (Akşam Yıldızı) şeklinde sunduğu gibi,
- **gündoğumundan hemen önce en son görünen parlak gök cismi** (Sabah Yıldızı) şeklinde de sunar.

Nesnelerin bu farklı sunuş biçimlerine Frege “**Sinn**” diyor. Türkçe’de bu terime karşılık en yakın sözcük “**anlam**”dır.

Frege’nin kuramında:

1. Anlam sayesinde bir nesneyi zihnimizde temsil edip onu adlandırıyoruz.
2. Bir adın anlamı o adın göndergesi olan nesneyi belirliyor.
3. Anlamlar bir araya gelerek düşünce (önerme) oluşturuyor.

ANLAMIN NESNELLİĞİ

Frege’ye göre; Dili, düşünmeyi ve iletişimi olanaklı kılan “**anlam**” **Locke’ta** olduğu gibi zihnimizde yer alan özel bir varlık değildir .

Frege’ye göre;

- Bir sözcüğün göndergesi özel değil nesneldir.
- Bu görüşe göre “anlam” dediğimiz şey de zihinlerde yer alan özel bir şey değildir.
- O da gerçek ve nesnel dünyanın bir parçasıdır.
- Eğer anlam özel bir şey olsaydı, dil yoluyla iletişim kurmamız olanaklı olmazdı

- Sözcüklerin hepimiz için aynı olan anlamları olması gerekir.
- Her ne kadar hangi sözcüğe hangi anlamın yükleneceği kültürlere göre değişen ve hatta öznel seçimlere bağlı olsa da, bir sözcüğe yüklenen anlamın kendisi nesneldir.
- Anlamlar dünyası da bizden bağımsız gerçek dünyanın parçalarıdır.
- Anlam fiziksel değildir ve soyuttur, ancak varlığı bizlerden bağımsızdır.

➤ **Frege**, sözcüklerin zihnimizde çağrıştırdığı öznel imgelere “**ide**” der.

- Bu çağrışımlar tamamen öznel ve kişiden kişiye değişir.
- Bu öznel imgeler sayesinde bir sözcüğün anlamını kavrarız.
- Bu imgeler sayesinde kavradığımız anlamlar ile dış dünyanın nesnelerini zihnimizde temsil edebiliriz.

ÖZEL AD / YÜKLEM VE NESNE / KAVRAM AYRIMLARI

Sözcükler belirli mantıksal ulamlar içerisinde anlam kazanırlar.
Bu ulamlar arasında iki tanesini temel alır **Frege:Özne ve yüklem.**

✚ **Özne tekil bir terimdir**, yani tek bir nesneye gönderme yapar.

Ahmet ,Venüs gibi =özel isimler,
Bu,Şu gibi =işaret zamirleri,
Ben, Sen gibi =kişi zamirleri,
En küçük asal sayı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıl gibi =betimlemelerin hepsi özne konumunda kullanılabilen tekil terimlerdir.

✚ **Yüklemler** ise tek bir nesneye değil birçok nesneye uygulanabilir. Bir tümcenin öznesini kaldırdığımızda geriye kalan terime “yüklem” diyor Frege.

Örneğin:

Sokrates akıllıdır tümcesinde “Sokrates” özne olduğuna göre, bu ismi kaldırdığımızda geriye kalan “_____akıllıdır” terimi yüklemidir.

Yüklem yalnızca “akıllıdır” sözcüğünden oluşmuyor bu örnekte, özneyi kaldırdığımızda geriye kalan boşluk da yüklemin bir parçası.

- **Nesne** Özne konumunda kullandığımız terimlerin göndermeleri.
- **Tekil terimler** boşlukları olmamalarından dolayı, “doymuş” terimlerdir.
- **Yüklemler** tanım gereği boşluğu olan “doymamış” terimlerdir.

Tekil terimlere nesnelere yüklemeler ise kavramlara gönderme yapar.

Örneğin:

Dünya yuvarlaktır tümcesinin iki parçası vardır, “dünya”tekil terimi ile “_____yuvarlaktır”
yüklemi.

“Dünya” sözcüğü bu tümce içinde bir nesne olan dünyaya gönderme yapar.

“__yuvarlaktır” yüklemi ise bir kavrama gönderme yapar.

Kavramlar tanım gereği boşluklu doymamış şeylerdir ve bundan dolayı bir kavram hiçbir koşulda bir nesne olamaz.

TÜMCELERİN GÖNDERGELERİ VE DOĞRULUK

Frege'nin kuramında özne ile yüklem bir araya gelmeleri sonucu basit tümceler oluşur.

- ✓ Yüklem bir parçası eksik olan, ya da yine “doymamış” bir dilsel ögedir.
- ✓ Özne ise eksiksiz, ya da, doymuş bir dilsel ögedir.

“Dünya yuvarlaktır” tümcesi iki bileşenden oluşur: “dünya” sözcüğü tümcenin öznesidir, “__yuvarlaktır” terimi ise bu tümcenin yüklemidir.

Bu yüklem altı çizili olan ilk kısmı bir boşluğu temsil eder; işte o boşluğa istediğimiz özneyi koyabiliriz ve bu boşluğu farklı öznelerle doldurarak farklı tümceler elde ederiz.

Yani “__yuvarlaktır” yüklemiyle elde edebileceğimiz tümce sayısı o boşluğa koyabileceğimiz özne sayısı kadardır.

O halde bir dilde eğer sonsuz sayıda özne elde etmek olanaklı ise, o dilde sonsuz sayıda tümce elde etmek de olanaklı olur..

- Günümüz dilbiliminde önemli bir yer tutan bu savı **ilk ortaya atan Frege** olmuştur.
- İşte sonlu sözcük sayısından sonsuz tane tümce üretmemizi sağlayan şey yüklemelerimizin doymamış dilsel ögeler olmalarıdır.
- Frege bundan dolayı yüklemlerin aslında bir tür fonksiyon olduğunu söyler.
- Matematik dilinin temelinde yatan fonksiyon kavramı aslında tüm dillerin temelinde yer alır.
- “__bir insandır” yüklemi de bir fonksiyondur ve her özneyi farklı bir tümceyle eşler.

Bu anlamda yüklem dediğimiz dilsel ögeyi öznelerden tümcelere giden bir fonksiyon olarak tanımlayabiliriz.

- Tümce dil yoluyla dünya ile ilişkimizin kurulmasını sağlar.
- Tümceler sayesinde bir konuda düşünce dile getirebiliyoruz.
- Bir tümcenin dile getirdiği düşünce bir anlamda dünya hakkında bir sav içerir.

Daha önce de söylediğimiz üzere bir tümcenin öznesi bir nesneye, yüklemi ise bir kavrama gönderme yapar.

Peki tümcenin kendisi bir bütün olarak neye gönderme yapar? .Şimdi Frege'nin bu soruya verdiği yanıtı bakalım.

Frege'ye göre bileşik bir terimin bir parçası olan bir terimin yerine aynı nesneye gönderme yapan (**eşgöndermeli**) bir başka terim koyarsak, o bileşik terimin göndergesi değişmez.

Örneğin :

Atatürk'ün annesi bileşik terimi Zübeyde hanıma gönderme yapıyorsa, bu terimin bir parçası olan "Atatürk" ismi yerine "Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı" terimini koyduğumuzda elde edeceğimiz "

Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı'nın annesi terimi de yine Zübeyde hanıma gönderme yapar.

Frege'ye göre aynı tür bir ikameyi bir tümce içinde yaptığımızda tümcenin göndergesinin ne olduğunu buluruz:

Örneğin:

Dünya yuvarlaktır tümcesinde "dünya" yerine "güneşe uzaklığı açısından üçüncü gezegen" terimini koyduğumuzda "Güneşe uzaklığı açısından üçüncü gezegen yuvarlaktır" tümcesini elde ederiz.

- Frege'ye göre, bu iki tümce arasında ortak olan şey doğruluk değeridir.

Tümceler farklıdır, tümcelerin anlamları farklıdır, değişmeyen tek şey doğruluktur.

- İki doğruluk değeri vardır bu kurama göre: Doğru ve Yanlış.

VARLIK TÜMCELERİ VE İKİNCİ DÜZEY KAVRAMLAR

Frege'nin felsefe tarihine yaptığı en önemli katkılardan biri de **varlık yargılarına** dair getirdiği özgün çözümlemesidir.

Diyelim ki ejderhaların gerçekten var olduğuna inanan bir çocuğa bu düşüncesinin yanlış olduğunu söylemek istiyoruz ve bu amaçla şu tümceyi kullandık:

"Ejderha diye bir şey yoktur".

Bu tümcenin öznesi var olmayan bir havyan olan ejderhanın kendisi değildir tabii. Amacımız bir hayvandan bahsetmek değil bir kavramdan bahsetmektir, o da ejderha kavramıdır.

Yani "___ ejderhadır" yüklemine göndergesi olan kavramdır.

İşte o kavramın hiçbir nesneye doğru olarak yüklenemeyeceğini dile getirmiş oluruz bu tümceyle. ("Ejderha diye bir şey yoktur") tümcesiyle.

Herhangi bir nesneye alıp onun adını “___ ejderhadır” yüklemine boşluğuna koyduğumuzda yanlış bir yargı ifade etmiş oluruz.

- Frege böyle bir uslamlamadan yola çıkarak **var olma** yüklemine nesnelere değil kavramlara yüklenen özel bir tür yüklem olduğunu söyler.
- Nesnelere yüklediğimiz yüklemlere “birinci düzey yüklem” Bu tür yüklemelerin göndermelerine de “birinci düzey kavram”der.
- Kavramlara yüklenen yüklemlere de “ikinci düzey yüklem” Bu tür yüklemelerin göndermelerine de “ikinci düzey kavram” adını verir.

Günümüz sembolik mantığındaki **Varlıksal Niceleyici** de bu görüşten ortaya çıkmıştır. **Var olma** yüklemi bir niceleyicidir, çünkü bir kavramın **kaç tane** nesne için doğru olduğunu ifade eder.

- ✓ “**Kutupta penguenler vardır**” dediğimizde, *kutuptaki penguenler* kavramının *en az bir* nesne için doğru olduğunu söylemiş oluruz.
- ✓ “**Ejderha yoktur**” dediğimizde ise *ejderha* kavramının hiçbir nesne için doğru olmadığını, yani bu kavramın altına düşen nesnelerin sayısının **sıfır** olduğunu söylemiş oluruz.

DÜŞÜNCE ÜZERİNE DÜŞÜNCE

Frege’nin ilk olarak dile getirdiği bir dilsel ilke **Bileşimsellik ilkesi** günümüz dil felsefecilerinin çok büyük çoğunluğu tarafından benimsenmeye devam ediyor.

Bu ilkenin hem anlam hem de gönderme için şu şekilde dile getirilebilir:

Anlam İçin Bileşimsellik ilkesi

- Bileşik bir terimin **anlamı**, o terimin parçalarının anlamlarının bir fonksiyonudur.

Burada “**bileşik terim**” derken kendisi basit olmayan, ancak basit parçaların bir araya gelmesiyle oluşmuş karmaşık bir dilsel terimi kastediyoruz.

Bu tür bileşik terime en iyi örnek bir tumdur.

Örneğin “dünya yuvarlaktır” tuncesi bileşik bir terimdir.

Bunun nedeni tümceyi **özne ve yüklem** olarak parçalarına ayırabiliriz.

- İşte bu ilke tümce gibi bileşik bir terimin anlamının parçalarının anlamlarının bir araya gelmesiyle oluştuğunu söylüyor.

Yani “dünya” sözcüğünün anlamı ile, “___yuvarlaktır” sözcüğünün anlamı bir araya gelerek, “dünya yuvarlaktır” tümcesinin anlamını oluşturuyorlar.

Eğer aynı tümce içinde “dünya” sözcüğü yerine **onunla eşanlamlı** olan bir başka sözcük koyarsak, tümcenin anlamı da değişmez bu ilkeye göre.

- İşte bu ilke **iki eşanlamlı terimin** bu şekilde yer değiştirmesi durumunda tümce anlamının aynı kalacağı sonucunu doğurur

Gönderme için Bileşimsellik ilkesi

- Bileşik bir terimin **göndergesi**, o terimin parçalarının göndergelerinin bir fonksiyonudur.

Örneğin:

“Dünya yuvarlaktır”, tümcesi

Frege’nin kuramına göre bir doğruluk değerine gönderme yapar.

Tümce doğruysa Doğru nesnesine, tümce yanlışsa da Yanlış nesnesidir bu gönderge.

Eğer dünya gerçekten yuvarlak ise, tümcemiz Doğru’ya gönderme yapar.

- İşte bu ilkeye göre tümcemizin göndergesini belirleyen an az iki şey vardır:

1.Tümcenin öznesi olan “**dünya**” teriminin göndergesi (ki bu dünya nesnesidir),

2.Tümcenin yüklemi olan “**___yuvarlaktır**” teriminin göndergesi (ki bu yuvarlıklık kavramıdır)

Bu iki göndergeyi sabit bıraktığımızda tümcenin göndergesi değişmez.Yani özne konumundaki “dünya”teriminin yerine o terimle eşgöndermeli olan bir başka terim koyduğumuzda elde edeceğimiz yeni tümceninde göndergesi aynı kalacaktır.

Kısaca burdan şu yeni dilsel ilkeyi türetebiliriz.

- Doğru bir tümcenin içinde geçen bir terimin yerine,o terimle eşgöndermeli olan bir başka bir terim koyduğumuzda yeni elde edeceğimiz tümcede doğru olur.